

ХАРАКТЕРИСТИКА ФАКТОРНИХ ПОКАЗНИКІВ ОСОБИСТІСНИХ РИС ПЕРФЕКЦІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ

CHARACTERIZATION OF FACTOR INDICATORS OF PERSONAL TRAITS OF THE PERFECTIONIST PERSONALITIES

Стаття присвячена дослідженню факторних показників особистісних рис перфекційної особистості. Перфекціонізм – феномен, який має свої особливості залежно від його типу. Розглянуто такі типи перфекціонізму, як перфекціонізм, що орієнтований на себе (ПОС), перфекціонізм, що орієнтований на інших (ПОІ), і соціально-приписаний перфекціонізм (СПП). За допомогою емпіричного дослідження виявлено індивідуально-психологічні особливості перфекційної особистості. Зокрема, за методикою багатфакторного дослідження особистості Р. Кеттелла досліджено показники особистісних рис осіб із різними типами перфекціонізму. Розглянуто такі фактори: А – «замкнутість – товариськість», В – «інтелект», С – «емоційна нестійкість – емоційна стійкість», F – «стриманість – експресивність», G – «підвласність почуттям – висока нормативність поведінки», H – «нерішучість – сміливість», I – «жорстокість – чутливість», L – «довірливість – підозріливість», M – «практичність – розвинута уява», N – «прямоплітність – дипломатичність», O – «упевненість у собі – тривожність», Q1 – «консерватизм – радикалізм», Q2 – «конформізм – нонконформізм», Q3 – «низький самоконтроль – високий самоконтроль», Q4 – «розслаблення – напруженість» і MD – «адекватність самооцінки».

Охарактеризовано факторні показники особистісних рис перфекційної особистості. Аналізуючи отримані дані за методикою Р. Кеттелла, установили, що студентам із високими показниками перфекціонізму характерні такі фактори: емоційна нестійкість, підпорядкованість, стриманість, підвладність почуттям, сміливість (для ПОС), чутливість, підозрілість, практичність, дипломатичність, тривожність, консерватизм, нонконформізм, високий самоконтроль. Отримані результати представлені у вигляді кореляційного аналізу та графіків факторів особистості й складників перфекціонізму.

Ключові слова: особистість, перфекціонізм, типи перфекціонізму, особистісні риси, фактори особистості.

The article is devoted to the study of factor indicators of personal traits of the perfectionist personalities. Perfectionism is a phenomenon that has its own characteristics, depending on its type. The article considers such types of perfectionism as: self-oriented perfectionism (SOP), other-oriented perfectionism (OOP) and socially prescribed perfectionism (SPP). The empirical research helped to identify individual psychological features of a perfectionist person. Using the methodology of multifactorial personality research P. Cattell's multifactorial personality study, the indicators of personality traits of individuals with different types of perfectionism are investigated. The following factors are considered: A – "isolation – sociability", B – "intellect", C – "emotional instability – emotional stability", F – "restraint – expressiveness", G – "subject to feelings – high normativity of behavior", H – "indecision – courage", I – "cruelty – sensitivity", L – "trustfulness – suspicion", M – "practicality – developed imagination", N – "straightforwardness – diplomacy", O – "self-confidence – anxiety", Q1 – "conservatism – radicalism", Q2 – "conformism – non-conformism", Q3 – "low self-control – high self-control", Q4 – "relaxation – tension" and MD – "adequacy of self-esteem".

The factor indicators of personality traits of a perfectionist personality are characterized. Analyzing the results of R. Cattell's methodology, it was found that students with high levels of perfectionism are characterized by the following factors: emotional instability, subordination, restraint, subjection to feelings, courage (for SPP), sensitivity, suspicion, practicality, diplomacy, conservatism, nonconformity, and high self-control. The results are presented in the form of correlation analysis and graphs of personality factors and components of perfectionism.

Key words: personality, perfectionism, types of perfectionism, personality traits, personality factors.

УДК159.923:17.036.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.71.13>

Лукіна Н.Б.

к.психол.н.,

старший викладач кафедри психології
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Поняття перфекціонізму почало з'являтися в науковій літературі в середині ХХ ст., хоча перфекціонізм як психічна спрямованість досліджений раніше: як компенсаторне прагнення до переваги й досконалості (А.Адлером) [1], як нарцистична патологія (К.Хорні) [3]. Так, протягом 60–80-х рр. зарубіжні клінічні психологи та психотерапевти активно розробляли теорії про походження перфекціонізму. Класичні визначення перфекціонізму науковці-психологи М.Холендер і Д.Барнс розглядали через тенденцію особистості встановлювати надмірно високі стандарти, як наслідок, неможливість задовольнятися результатами [5].

Концепція Д.Хамачека полягала в тому, що нормальний перфекціонізм являв собою особистісну рису, яка характеризує прагнення до успіху, здатність ураховувати власні ресурси й обме-

ження, постановку перед собою реалістичних цілей і готовність змінювати особисті стандарти відповідно до життєвої ситуації. Невротичний перфекціонізм описується в контексті страху невдачі і схильності до жорстокої самокритики, концентрації на нереалістичних стандартах і переживання перманентної провини за власний неуспіх [6].

Перше типологічне вивчення перфекціонізму представили Р.Фрост і його колеги, які виявили яскраві відмінності між типами перфекціонізму. Так, перфекціонізм з «неадаптивною стурбованістю очікуванням» пов'язаний із такими дезадаптивними характеристиками, як ірраціональне мислення, схильність до самокритики, самозвинуваченням та звинуваченням інших, низькою ефективністю в професійній кар'єрі, емоційною дезадаптацією (депресія, суїцидальна поведінка,

екзаменаційна тривожність). Тоді як перфекціонізм у формі «позитивного прагнення до досягнень» виявив такі характеристики особистості: конструктивне прагнення до досягнень, позитивний афект, позитивну самооцінку, самоактуалізацію, самоєфективність, ефективні стратегії навчання, добру академічну успішність, позитивні інтерперсональні якості, упевненість у собі, альтруїстичні соціальні установки, адаптивні копінг-стратегії [4].

Сьогодні в контексті різних психологічних підходів розроблена досить велика кількість моделей перфекціонізму. Усі дослідники сходяться в уявленнях перфекціонізму як багатомірному конструкті, що має складну структуру.

Для дослідження факторних показників особистісних рис перфекційної особистості на першому етапі за допомогою методу «асів» виділені досліджувані з певними проявами перфекціонізму. За методикою «Багатовимірна шкала перфекціонізму» П. Х'юїтта й Г. Флетта отримані результати свідчили, що більшість досліджуваних схильні до перфекціонізму (52 %). Найвищі показники були для типу перфекціонізм, що орієнтований на себе (ПОС), – 38 %. Таким особистостям властиво висувати занадто високі вимоги до себе. На другому місці – особи, з перфекціонізмом, який орієнтований на інших (ПОІ), – 10 %. Цей тип перфекціонізму свідчить про високі вимоги до всіх, хто оточує. Третє місце – соціально-приписаний тип перфекціонізму (СПП) – 4 %. Особистості із цим типом перфекціонізму вважають, що суспільство має занадто високі вимоги до них.

Другий етап дослідження передбачав аналіз результатів за методикою багатфакторного дослідження особистості (Р. Кеттелла). Отримані результати представлені у вигляді кореляційного аналізу факторів особистості та складників перфекціонізму (таблиця 1).

Якщо аналізувати найзначущі взаємозв'язки перфекціонізму з полюсами (+ або –) факторів, то з таблиці 1 видно, що всі компоненти перфекціонізму виявили значущі додатні й від'ємні зв'язки з багатьма факторами особистості, за методикою Р. Кеттелла.

Перфекціоністи, що орієнтовані на себе (ПОС), позитивно корелюють із факторами С (слабкість «Я»), F (стриманість), G (слабкість «Над-Я»), H (нерішучість), L (довірливість), Q3 (низький само-

контроль), Q4 (напруженість), наявний значущий додатній зв'язок із фактором А (шизотимія-замкнутість). У свою чергу, від'ємні кореляційні зв'язки для цього типу перфекціонізму характерні з факторами В (інтелект), Е (домінантність), І (твердість), М (мрійливість), N (дипломатичність), О (самовпевненість), Q1(радикалізм), Q2 (нонконформізм).

Перфекціонізм, що орієнтований на себе (ПОС), характеризується такими рисами, як слабкість, емоційна нестійкість, стомлюваність, нетовариськість, обережність, схильний ускладнювати, песимістичність у сприйнятті дійсності. Такі особистості не вступають у суперечки в проблемних ситуаціях, мінливі у взаєминах і нестійкі в інтересах, мають тенденцію поступатися, перебувають під впливом почуттів і в разі негараздів утрачають силу духу. У взаєминах з іншими насамперед оцінюють інтелект, зосередженість на власних переживаннях. Без таких особистостей не обійтися там, де потрібна точність, акуратність, ретельність виконання.

Для перфекціонізму, що орієнтований на інших (ПОІ), існують додатні кореляційні зв'язки з факторами – А (замкнутість), С (емоційна нестійкість), F (стриманість), G (підвладність почуттям), H (нерішучість), Q1 (консерватизм), від'ємні – з В (інтелект), Е (домінантність), М (розвинута уява), N (проникливість), Q3 (високий самоконтроль), Q4 (напруженість). Перфекціонізм, що орієнтований на інших (ПОІ), від'ємно корелює на 1 % рівні з фактором І (чутливість), що показує залежність показника перфекціонізму від таких характеристик особистості, як невпевненість, емоційність, сентиментальність, прагнення до заступництва, претензії на почуття й увагу. Особи, яким притаманний цей тип перфекціонізму, перебувають під впливом почуттів, легко засмучуються, мінливі, схильні до впливу випадку й обставин, безпринципні, неорганізовані, безвідповідальні. Схильність до моралізації та повчання добре характеризує цей тип перфекціонізму, адже він спрямований на очікування досконалості від інших.

Соціально приписаний перфекціонізм (СПП) на значущому рівні корелює з факторами В+(інтелект), Н-(сміливість) О+(тривожність) Q2-(залежність від групи), Q4+(напруженість). Таких осіб можна охарактеризувати як сором'язливі, обережні, передбачливі, невпевнені в собі, стур-

Таблиця 1
Кореляційний аналіз факторів особистості (за Р. Кеттеллом) і компонентами перфекціонізму

Компоненти перфекціонізму	Фактори							
	А	В	С	Е	F	G	Н	І
ПОС	0,311*	–0,127	0,023	–0,185	0,189	0,274	0,199	–0,114
ПОІ	0,153	–0,312	0,166	–0,007	0,341	0,119	0,223	–0,401*
СПП	–0,154	0,471*	–0,155	–0,275	0,185	–0,179	–0,373*	–0,132
	L	M	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4
ПОС	0,254	–0,066	–0,199	–0,032	–0,084	–0,021	0,234	0,218
ПОІ	–0,026	–0,068	–0,042	0,051	0,233	0,004	–0,342	–0,174
СПП	–0,130	0,332	0,051	0,390*	–0,029	–0,395*	–0,197	0,402*

бовані, депресивні, пригнічені, схильні до почуття провини, сповнені тривоги й передчуттів. Також соціально-приписані перфекціоністи чутливі до реакцій навколишніх, приймають рішення разом з іншими, залежать від громадської думки й орієнтуються на соціальне схвалення.

Отже, установлені кореляційні зв'язки між факторами особистості за Р. Кеттеллом і зазначеними типами перфекціонізму виявили, що ті характеристики, які належать особам, схильним до перфекціонізму, збігаються з отриманими особистісними рисами, які представлені факторами. Так, наприклад, перфекціоністи, що орієнтовані на себе (ПОС), висувають високі вимоги і стандарти щодо своєї персони, що, у свою чергу, позначається на їхньому емоційному стані, є наслідком нерішучості, невпевненості, напруженості. Перфекціоністи, які орієнтовані на інших (ПОІ), під час очікування чужої досконалості виражають це у вигляді претензій на почуття й увагу, тим самим не помічають своєї залежності від інших людей. Соціально-приписаний перфекціонізм (СПП) характеризується переконанням, що суспільство ставить занадто високі вимоги, які необхідно виконувати, тим самим набуваючи тривожності, напруженості, невпевненості, залежності від групи й думок інших.

Для наочного подання результатів дослідження побудовано графік факторів особистості, які схильні до перфекціонізму, що орієнтований на себе, перфекціонізму, що орієнтований на інших, і соціально-приписаного перфекціонізму.

На рис. 1 зображено профілі факторів особистості за методикою Р. Кеттелла в досліджуваних із різними типами перфекціонізму. На вісі абсцис позначені фактори, на вісі ординат – ступінь їх вираження в стенах. Середня лінія ряду проходить через точку 5 стенів.

Визначаючи ступінь товариськості в групі, установили, що для всіх типів перфекціонізму характерний від'ємний полюс фактору А-, який свідчить про шизотимію. Такі особистості нетовариські, відсторонені, критичні. Отримані дані свідчать про труднощі в установленні міжособистісних контактів. Це підтверджує кореляційний зв'язок особливо щодо соціально-приписаного перфекціонізму. Для фактору С також властивий від'ємний полюс, що

вказує на емоційну нестабільність, яка проявляється в роздратованості, незадоволенні життєвими ситуаціями, здоров'ям тощо.

Середні показники за фактором Е вказують на полюс «підпорядкованість». Характерними ознаками цієї шкали є поступливість, тактовність, лагідність, люб'язність, залежність, покірливість, послужливість, шанобливість, сором'язливість, готовність брати провину на себе, скромність, експресивність, схильність легко виходити з рівноваги.

Фактор F, орієнтований на вимір емоційної забарвленості й динамічності в процесах спілкування, зі шкалою «стриманість» показує, що всім типам перфекціонізму властиво занепокоєння про майбутнє, песимістичність у сприйнятті дійсності та стриманість у вираженні емоцій. Від'ємний полюс фактору G виражається в шкалі «підвладність почуттям» і характеризує перфекційну особистість як схильну до впливу почуттів, випадку, обставин.

З аналізу фактору Н «нерішучість – сміливість» із графіка видно: перфекціонізм, що орієнтований на себе, має додатний полюс, інші два типи – перфекціонізм, що орієнтований на інших, і соціально-приписаний перфекціонізм, мають середні показники, наближені до нього. Шкала «сміливість» характеризує людину як таку, що має емоційні інтереси, готовність до ризику та співпраці з незнайомими людьми в незнайомих обставинах, здатність приймати самостійні, неординарні рішення, схильність до авантюризму та прояву лідерських якостей.

З іншого боку, особистостям, які схильні до шкали «нерішучість», притаманна делікатність, уважність до інших, підвищена чутливість до загрози. Вони надають перевагу індивідуальному стилю діяльності та спілкуванню в малій групі (2–3 людини). Але все ж таки перфекціонізм, що орієнтований на себе, за профілем Н має середній показник – 6,0, перфекціонізм, що орієнтований на інших, – 5,5, соціально-приписаний перфекціонізм – 5,8, за цими даними не можна говорити про те, що всі три компоненти перфекціонізму належать до шкали «сміливість». Так як це фактор, який визначає ступінь активності в соціальних

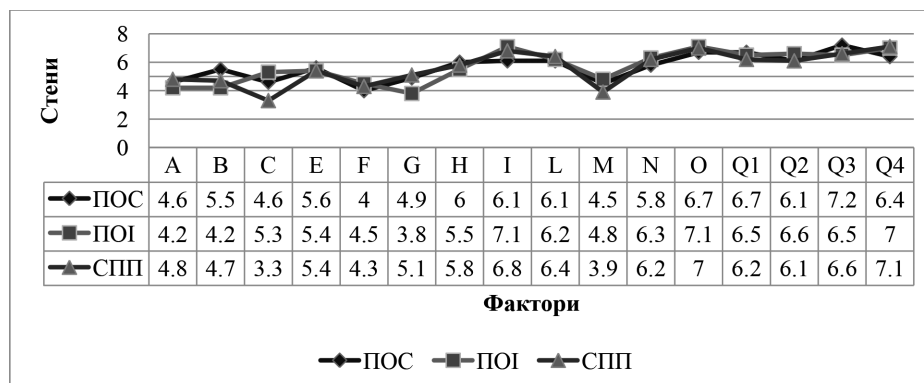

Рис. 1. Фактори перфекційної особистості за Р.Кеттеллом

контактах і є спадково обумовленим, припустимо, що з придбанням соціального досвіду (у результаті включення в діяльність, участі в громадській роботі) соціальна сміливість перфекціоністів зростає.

Фактор І містить полярні шкали «твердість – чутливість» і характеризує зазначені типи перфекціоністів з погляду емоційної витонченості особистості. Зокрема, таким людям властива чутливість, вразливість, багатство емоційних переживань, схильність до романтизму, художнє сприйняття світу, розвинені естетичні інтереси, артистичність, жіночність, схильність до емпатії, співчуття, співпереживання й розуміння інших людей, витончена емоційність. З іншого боку, вони слабкі, залежні, недостатньо самостійні, безпомічні й сензитивні.

Шкали «довірливість-підозрілість» належать до фактору L, який розкриває емоційне ставлення до людей. З отриманих даних видно, що всім типам перфекціонізму властивий додатний полюс цього фактору, що свідчить про такі характеристики перфекціоністів, як обережність, егоцентризм, настороженість у ставленні до людей, прагнення перекласти відповідальність за помилки на інших, дратівливість. Фактор М, навпаки, має від'ємний полюс для перфекціоністів і шкалу «практичність». Загалом фактор орієнтований на вимір особливостей уяви, що відбиваються в реальній поведінці особистості: практичність, приземленість або, навпаки, деяке романтичне ставлення до життя. Тому за середніми показниками видно, що для перфекціоністів характерна висока швидкість вирішення практичних завдань, орієнтація на зовнішню реальність, практичність, реалістичність. Фактор N містить шкали «прямолинійність-дипломатичність».

З аналізу середніх показників за складниками перфекціонізму випливає, що вони належать до полюсу «дипломатичність» і характеризуються такими рисами, як вишуканість, уміння поводити себе в суспільстві, у спілкуванні, дипломатичність, емоційна витриманість, проникливість, обережність, хитрість, естетична витонченість, уміння знаходити вихід зі складних ситуацій. Фактор О «впевненість у собі – тривожність» пов'язує перфекціонізм із такими характеристиками, як занепокоєння, заклопотаність, страх, невпевненість у собі, схильність до передчуття, до депресій, чут-

ливість до схвалення навколишніх, почуття провини й невдоволення собою. Фактор Q1 за шкалою «консерватизм» характеризує перфекціонізм такими рисами: стійкість щодо ставлення до традицій, сумнів у ставленні до нових ідей і принципів, схильність до моралізації та моралей, опір змінам, вузькість інтелектуальних інтересів, орієнтація на конкретну реальну діяльність. Фактор Q2 з полярними шкалами «конформізм – нонконформізм» розкриває належність усіх типів перфекціонізму до додатного полюсу. Це свідчить про незалежність, орієнтацію на власні рішення, самостійність, винахідливість, прагнення мати власну думку. Фактор Q3 вимірює рівень внутрішнього контролю поведінки, інтегрованість особистості. Для перфекціоністів характерна шкала «високий самоконтроль», яка містить цілеспрямованість, сильну волю, уміння контролювати свої емоції та поведінку. Останній фактор, який ми розглянули, – Q4 та його шкали «розслабленість – напруженість». З графіка видно, що всім типам перфекціонізму властивий від'ємний полюс «розслабленість», значення цього чинника від 5 до 8 балів характеризуються оптимальним емоційним тонутом і стресостійкістю.

Таким чином, проаналізувавши особистісні фактори (за Р. Кеттеллом) осіб, які схильні до перфекціонізму, виявили такі факторні показники для перфекціонізму, що орієнтований на себе, перфекціонізм, що орієнтований на інших, і соціально приписаного перфекціонізму: шизотимію; емоційну нестійкість, підпорядкованість, стриманість, підвладність почуттям, сміливість (для ПОС), чутливість, підозрілість, практичність, дипломатичність, тривожність, консерватизм, нонконформізм, високий самоконтроль, розслабленість.

Тепер розглянемо профілі показників властивостей особистості за 16 PF-опитувальником Р. Кеттелла для осіб, які схильні й не схильні до перфекціонізму. На рис. 2 подано профілі означених груп обстежуваних.

На осі ОХ відмічені шкали 16 PF-опитувальника Р. Кеттелла (А-Q4), на осі ОУ – середні значення показників, максимум дорівнює 13 балам, середня лінія ряду проходить через позначення 8 балів. Значення кожного показника, позначеного на цьому графіку, являють собою середні арифметичне значення однойменних показників усіх представників кожної групи окремо.

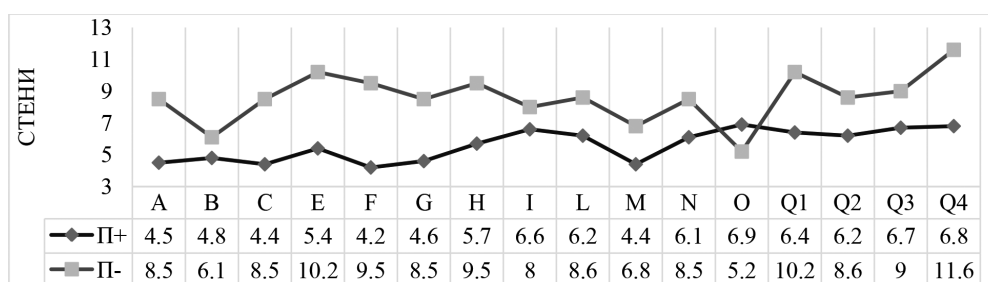

Рис. 2. Профілі показників властивостей особистості за 16 PF-опитувальником Р. Кеттелла для осіб, які схильні (n = 55) і не схильні (n = 32) до перфекціонізму

Значення t-критерію Стьюдента між однойменними показниками за 16 PF-опитувальником Р. Кеттелла в підвбірках, що порівнюються

Порівн. групи П+/П-	Показники за шкалами 16 PF-опитувальника груп, що порівнюються							
	A	B	C	E	F	G	H	I
t-критер.	*3,12	1,93*	1,99*	4,19*	2,722*	2,700*	3,001*	2,91*
Порівн. групи П+/П-	Показники за шкалами 16 PF-опитувальника							
	L	M	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4
t-критер.	2,610*	2,003*	2,102*	-2,513*	2,051*	2,915*	2,701*	2,938*

Отже, до комплексу домінуючих за значенням показників властивостей за Р. Кеттеллом групи обстежуваних із високим значенням перфекціонізму входять: М-(практичність), С-(емоційна нестійкість), А-(замкнутість), G-(підвладність почуттям); для осіб із низьким значенням перфекціонізму: Е+(домінантність), Q1+(радикалізм), Н+(сміливість), Q3+(високий самоконтроль).

У таблиці 2 представлено значення t-критерію Стьюдента, що відображають ступінь значущості розбіжностей між однойменними показниками профілів обох груп досліджуваних.

Отже, з вищезазначених факторів видно, що вони можуть впливати на життя перфекційної особистості як позитивно, так і негативно, що, у свою чергу, стане причиною певної позиції цільової спрямованості. Наприклад, такі фактори, як стриманість, сміливість, практичність, нонконформізм, високий контроль і розслабленість, – це запорука розвитку альтруїстичної позиції цільової спрямо-

ваності, яка буде виражатися в самореалізації та самовдосконаленні перфекційної особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильєв Я.В. Загальна психологія (футурреальний підхід) : навчальний посібник / ЧДУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2012. 196 с.
2. Лукіна Н.Б. Психологічні особливості цільової спрямованості перфекційної особистості : дис.... канд. психол. наук. Миколаїв : Чорноморський національний університет імені Петра Могили, 2020. 210 с.
3. Хорні К. Наші внутрішні конфлікти. Конструктивна теорія неврозу. Київ : КТН, 2025. 244 с.
4. A comparison of two measures of perfectionism / R. O. Frost, R. G. Heimberg, C. S. Holt, J. I. Mattia. 1993. № 14(1). P. 119–126. (Personality and individual differences).
5. Burns D. D. A perfectionist s script for self-defeat. *Psychology Today*. 1987. November. P. 34–52.
6. Hamachek D. E. Psychodynamics of normal and neurotic perfectionism. *Psychology*. 1978. № 15. P. 27–33.